

MAKTAB PSIXOLOGIYASIDA MUAMMOLI XATTI-HARAKATLARNI ANIQLASH VA KORREKSIYA QILISH

SOLIXODJAYEVA DILNOZA ANVAROVNA

203-maktab psixologi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada maktab psixologiyasida uchraydigan muammoli xatti-harakatlar, ularning kelib chiqish sabablari, shakllanish bosqichlari va o'quvchilarning psixologik rivojlanishiga ta'siri tahlil qilingan. Shuningdek, muammoli xatti-harakatlarni erta aniqlash usullari, diagnostika vositalari, psixologik-pedagogik kuzatuvlar va suhbatlar orqali amalga oshiriladigan baholash yondashuvlari ko'rib chiqiladi. Maqolada bunday holatlarni tuzatish (korrektsiya) bo'yicha amaliy tavsiyalar, interaktiv metodlar, individual va guruhli psixokorreksion mashg'ulotlar hamda ota-onalar bilan hamkorlikda ishlash mexanizmlari keltirilgan. Tadqiqot maktab psixologlarining faoliyatini takomillashtirishga qaratilgan amaliy ahamiyatga egadir.

Kalit so'zlar: *maktab psixologiyasi, muammoli xatti-harakat, diagnostika, korrektziya, o'quvchilar, psixokorreksion usullar, psixologik yondashuv, psixologik xizmat*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim tizimida nafaqat o'quvchilarning bilim darajasini oshirish, balki ularning psixologik holatini barqarorlashtirish va sog'lom shaxs sifatida shakllanishiga sharoit yaratish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Maktab davri bolaning shaxs sifatida shakllanishida eng mas'uliyatli bosqichlardan biri hisoblanadi. Shu sababli, bu davrda uchraydigan muammoli xatti-harakatlar o'z vaqtida aniqlanmasa, o'quvchining nafaqat o'qishdagi muvaffaqiyatlariga, balki uning jamiyatga ijtimoiy moslashuviga ham salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Muammoli xatti-harakatlar — bu bolalarning ichki psixologik holati va tashqi muhit o'rtasidagi nomuvofiqliklar natijasida yuzaga keladigan noxush holatlar bo'lib, ular agressiya, passivlik, izolyatsiya, impulsivlik, zo'ravonlik, yolg'on gapirish kabi shakllarda namoyon bo'lishi mumkin. Bu kabi holatlarni erta bosqichda aniqlash va samarali korrektsion ishlar olib borish maktab psixologining asosiy vazifalaridan biridir.

Ushbu maqolada maktab muhitida uchraydigan muammoli xatti-harakatlar, ularning sabablari, diagnostika usullari va psixokorreksion yondashuvlar ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil qilinadi.

ASOSIY QISM

Muammoli xatti-harakatlar maktab psixologiyasining dolzarb muammolaridan biri bo'lib, u o'quvchilarning emotsional-irodaviy rivojlanishidagi nosog'lom holatlarni ifodalaydi. Bunday xatti-harakatlarning ildizi ko'pincha oila muhitidagi befarqlik, o'qituvchilarning noto'g'ri yondashuvi yoki tengdoshlari bilan bo'lgan ijtimoiy nizolarda yotadi. Shu sababli maktab psixologi har bir o'quvchini individual yondashuv asosida kuzatib borishi lozim.

O'quvchilarning muammoli xatti-harakatlarini aniqlashda darsdan oldingi suhbatlar, o'yinlar orqali erkin muloqotga kirishish, maxfiy savolnomalar qo'llash va sinfda faol bo'lmagan o'quvchilarning holatini psixologik testlar orqali aniqlash samarali natijalar beradi. Shuningdek, sinfdoshlar orasidagi ijtimoiy pozitsiyani o'rganish orqali o'quvchi o'zini qanday tutishi va bu tutumning sabablari aniqlanishi mumkin.

Korreksiya bosqichida esa oddiy maslahat berish bilan cheklanmaslik kerak. O'quvchining ichki olamini anglash uchun drama terapiya, rasm chizish orqali o'z his-tuyg'ularini ifodalash, hayvonlar bilan ishlash (pet-terapiya), musiqa terapiyasi kabi ijodiy metodlar keng qo'llanilishi mumkin. Bunday yondashuv o'quvchini psixologik jihatdan erkinlashtiradi, o'z muammosini o'z holicha anglash va yechishga harakat qilishiga yo'l ochadi.

Agressiv xatti-harakatlar namoyon bo'ladigan o'quvchilar bilan tanbeh emas, balki samimiy va ishonchli muloqotga kirishish muhim. Ularga o'z emotsiyalarini qanday boshqarishni o'rgatish, ijobiy muqobillar orqali o'zini ifodalash imkonini yaratish lozim. Passiv yoki o'ziga ishonchi past o'quvchilar bilan esa o'zini qadrlash hissini oshirishga qaratilgan mashg'ulotlar, kichik yutuqlarga erishish imkonini beradigan o'yinlar, jamoaviy topshiriqlar foydali bo'ladi.

Shuningdek, o'quvchining oila a'zolari bilan ham hamkorlik qilish, ularni farzandining ichki holatidan xabardor qilish, zarur hollarda ota-onalar uchun treninglar tashkil etish muammoli xatti-harakatlarni bartaraf etishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi. Chunki bola maktabda qanday tutinishidan qat'i nazar, uning psixologik holatining asosi ko'pincha oilada yotadi.

Maktab psixologi doimo o'quvchilarning hissiy holatini nafaqat muammolar paydo bo'lganda, balki profilaktik tarzda kuzatib borishi, bolalarda ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni shakllantirish uchun ijodiy mashg'ulotlar, guruhli treninglar va rolli o'yinlar orqali amaliy ishlar olib borishi lozim. Shunda muammoli xatti-harakatlarning oldini olish yoki ular paydo bo'lganda tezkor chora ko'rish imkoniyati oshadi.

Quyida maktab psixologiyasida muammoli xatti-harakatlarni aniqlash va korreksiya qilish bo'yicha kreativ va amaliy usullar jadval ko'rinishida taqdim etilgan.

Har bir usul maktab sharoitida qo'llanilishi mumkin bo'lgan amaliy faoliyatni ifodalaydi:

Muammo turi	Aniqlash usuli	Korreksiya (tuzatish) usuli
Agressiv xatti-harakatlar	Ruxsat etilgan erkin chizmachilik seansi orqali bolani chizgilar bilan ifoda qilish	“G‘azab yostiqlashi” texnikasi: bolaning salbiy emotsiyalarini yostiqla urib chiqarish, keyin rasm orqali hislarini tushuntirish
Passivlik, o‘ziga ishonchsizlik	“Men kimman?” deb nomlangan o‘zini anglash testlari	“Kichik yutuqlar kartasi” – bola har bir kichik yutug‘i uchun belgilar to‘playdi va haftalik mukofotlar oladi
E'tiborni tortish uchun harakatlar	Sinf ichidagi rolli o‘yinlar orqali kuzatish	“Ijobiy e’tibor” texnikasi: bola ijobiy xatti-harakatlari uchun muntazam ravishda ochiqchasiga maqtov oladi
Yolg‘on so‘zlash odati	Interfaol ertak tugatish usuli bilan bola xayolotidagi haqiqat va yolg‘onni ajratish	“Ishonchli do‘st” texnikasi: bola psixologga xat yozadi va yuragidagilarni aytadi, psixolog javob yozadi
Qisqa sabr-toqat (tez jahl chiqishi)	Stressga bardoshlilik mashqlari: oddiy bosimga nisbatan qanday javob berishini o‘rganish	“Chuqur nafas olish qutisi” yasash: har safar jahl chiqqanda 4-3-5 texnikasida nafas olish (4 soniya nafas olish, 3 tutish, 5 chiqarish)
Ko‘pchilikda o‘zini erkin tutolmaslik	Guruhda ishlash davomida kuzatish (mini-loyihalar orqali)	“Sukutdan so‘zga” texnikasi: bolaning har bir gapirgan so‘zi uchun ball to‘planadi, oxirida kichik sovg‘a yoki rag‘bat beriladi
O‘qishga qiziqmaslik	Qiziqish sohalarini aniqlash uchun savolnoma va suhbat	“Qiziqish asosida topshiriq” – masalan, futboldan qiziqqan bola uchun matematik misollarni futbol mavzusida yaratish
Doimiy dars buzish	Darslarda faol ishtirok qilishni kuzatish orqali sabablari aniqlanadi	“Sinf sardori o‘yinlari” – bola javoblar uchun ball to‘playdi va haftada sinf sardori bo‘lish imkoniyatiga ega

XULOSA

Maktab psixologiyasida muammoli xatti-harakatlarni aniqlash va ularni korreksiya qilish – o‘quvchilarning psixologik salomatligi, ta’lim sifatining oshishi va

ijtimoiy moslashuvchanligida muhim ahamiyatga ega. Bolaning har bir g'ayrioddiy xulqi – bu ichki ehtiyojlar, emotsional holat va o'zini ifoda etishdagi muvozanat buzilishining signali bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, psixolog nafaqat muammoni aniqlashi, balki uni chuqur tahlil qilib, har bir o'quvchiga individual yondashuvi zarur.

Yuqorida keltirilgan kreativ va amaliy yondashuvlar yordamida nafaqat muammoli xatti-harakatlar aniqlanadi, balki ularni ijobiy yo'nalishga o'zgartirishga ham erishiladi. Bolalarning ichki dunyosini tinglash, ularni eshitish va his qilish maktab psixologi faoliyatining asosiy mezonidir. Psixologik ishlar samarali olib borilgan maktab muhitida ijobiy o'zgarishlar – intizomda, o'quv natijalarida, o'zaro munosabatlarda yaqqol ko'zga tashlanadi.

Shunday qilib, maktab psixologining vazifasi – bu faqat tashxis qo'yish emas, balki bolaning ichki dunyosiga mehr va tushuncha bilan kirib borib, uning individual rivojlanish yo'lini qo'llab-quvvatlashdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Jo'rayev, M. (2020). Psixologiya asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy universiteti nashriyoti.
2. Ismoilova, D. (2019). Maktab psixologiyasi: Nazariya va amaliyot. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
3. Xamidova, N. (2021). Bolaning psixologik rivojlanishida maktab muhitining o'rni. Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti.
4. Karimova, G. (2018). Muammoli xulq va ularning korreksiyasi. Samarqand: Ilm ziyo nashriyoti.